

C. LIS & H. SOLY, Armoede en kapitalisme in pre-industrieel Europa

Boekbespreking

Het gebeurt niet elke dag dat er van Vlaamse historici een boek op de markt verschijnt, waarin een historisch fenomeen met behulp van een - zij het grotendeels impliciet - marxistisch begrippenapparaat geanalyseerd wordt. De studie van Catharina Lis en Hugo Soly, *Armoede en kapitalisme in pre-industrieel Europa*, lijkt mij al om die reden alleen belangrijk te zijn.

Beide auteurs zijn voor de sociale geschiedenis in Vlaanderen geen onbekenden. Catharina Lis heeft met haar doctoraat over verarmingsprocessen te Antwerpen (1750-1850) en met haar werk over o.a. woon- toestanden en sociale politiek een baanbrekend onderzoek verricht. Van Hugo Soly kan, met zijn doctoraat over de 16de eeuwse kapitalistische ontwikkeling te Antwerpen en zijn werk over de relatie tussen economische ontwikkeling en sociale politiek, hetzelfde gezegd worden. Ook hun samenwerking is niet aan haar proefstuk toe.

Deze studie kan beschouwd worden als een synthese van eigen onderzoeken literatuur over defenomenen armoede en armenzorg in het pre-industriële Europa. Ongeveer alles wat over deze overgangperiode van feodale naar kapitalistische produktiewijze is neergeschreven, is in deze studie verwerkt.

Uitgangspunt is dat fenomenen als armoede en armenzorg geen toevallige bijverschijnselen zijn van deze historisch dynamische periode, maar hun wortels vinden in de specifieke economische en politiek-ideologische voorwaarden van de kapitalistische ontwikkeling in het Ancien Régime. Deze studie laat dan ook toe om ook ten opzichte van de huidige verschijning van armoede en nieuwe vormen van armenzorg te stellen dat ze niet gezien moeten worden als een gevolg van de onderontwikkeling of achterlijkheid, maar dat ze eveneens in hun economische en politiek-ideologische voorwaarden moeten onderzocht worden. Deze stelling heeft belangrijke konsekwenties voor een nieuw

begrip van een maatschappelijke problematiek die al te lang op idealistische wijze is begrepen.

De opvatting dat armoede in onze maatschappij niet meer bestaat, of dat armenzorg en sociale politiek hoe langer hoe soepeler en humaner wordt, is immers nog sterk verbreid.

De structuur van het boek is vanuit een kronologische ordening van het materiaal opgebouwd. Elk hoofdstuk begint met een analyse van de sociaal-ekonomische ongelijkheid, zoals die uit de produktieverhoudingen en de tegenstellingen erin naar voren komt, handelt vervolgens over de armen zelf en hun levensvoorwaarden en sluit af met een uitvoerige analyse van de ekonomische en politiek-ideologische functies van de armenzorg.

Zo gaat het eerste hoofdstuk over armoede in de feodaliteit.

Vanuit een analyse van de feodale produktieverhoudingen op het platteland en in de steden wordt een beeld gegeven van de armoede en de middeleeuwse liefdadigheid. De zware crisis van de veertiende en vijftiende eeuw vormt de inhoud van het tweede hoofdstuk.

De ekonomische ontwrichting als gevolg van deze crisis van de feodale produktiewijze leidde tot sociale polarisatie. De verscherpte uitbuiting en verslechtering van de levensvoorwaarden van de armen radikaliseerde boeren en landarbeiders en leidde tot talrijke boerenopstanden die telkens bloedig onderdrukt werden. De ekonomische en demografische expansie, die de overgang naar de moderne tijd kenmerkte, is het thema van het derde hoofdstuk. De triomf van het zestiende eeuwse handelskapitalisme betekende echter geen verbetering voor de arme boeren, landarbeiders en stedelijke armen. Bedelarij en sociale onrust brachten herhaalde malen de sociale stabiliteit in gevaar wat de heersende klassen naar een repressieve sociale politiek deed grijpen. Die maatregelen bestonden telkens uit een harde repressie van de bedelarij en arbeidsplicht voor valide armen. De armenzorg werd zo al vroeg gekoppeld aan de regulering van de arbeid. Het vierde hoofdstuk biedt een analyse van de crisis van de agrarische produktie in de 17de eeuw. Het richt daarbij zijn aandacht vooral op Engeland, waar in deze periode de voorwaarden gekreëerd werden voor een definitieve doorbraak van de kapitalistische produktiewijze, en op Frankrijk, waar het Ancien Régime stand hield, ondanks scherpe armoede op het platteland en stilaan ook steeds meer in de steden. Deze periode wordt ook gekenmerkt door het ontstaan van kernen van het moderne proletariaat: een klasse van arbeiders, losgemaakt van de grond, verstoken van elk produktiemiddel en volledig aangewezen op de loonarbeid.

De sociale politiek van de zeventiende eeuw, door Foucault als 'de grote opsluiting' gekenmerkt, bevorderde en reguleerde de agrarische ontworteling en dwong de armen tot arbeid in de werkhuizen. Het vijfde en laatste hoofdstuk (1750 - 1850) bespreekt de verpaupering en de

armenzorg inde periode van de definitieve doorbraak van het industriële kapitalisme. De industriële revolutie en de overgang naar het fabriekssysteem betekende de desintegratie van de rurale economie en het stedelijk ambachtswezen. De armen in de steden en de ontwortelde boeren vormden stilaan de moderne arbeidersklasse. De scherpe verpaupering was een noodzakelijk gevolg van de proletarisering van massa's mensen. De moeizaam funktionerende armenzorg kon nauwelijks enig tegenwicht bieden tegen de schrijnende ellende. Meestal funktioneerde ze via de regulering van de arbeidsmarkt en de disciplinerende van de armen. Ondanks de ideologische sfeer die errond hing, had ze weinig met caritas en liefdadigheid te maken. Ze vormde een structureel bestanddeel van de reproductie van de arbeidskracht door de armen tot loonarbeid te verplichten en door middel van de schamele uitkeringen om het loon te helpen drukken.

Een besluit, een notenapparaat en een uitgebreide bibliografie per hoofdstuk sluiten het boek af.

M.i. is dit een werk van fundamentele betekenis. Voor het eerst is nu in Vlaanderen voor een ruimer publiek de omvangrijke literatuur over armoede en armenzorg in het Ancien Régime en de overgang van feodalisme naar kapitalisme gesynthetiseerd. Het resultaat is een boeiend exposé dat echter niets aan wetenschappelijke waarde inboet. Er kan weliswaar kritiek geuit worden op het groot gewicht van economische factoren in de argumentatie.

Gezien het feit dat over armoede en armenzorg nogal idealistisch wordt gedacht, lijkt mij een economische benadering op dit moment echter primair te zijn, al verdient ze aanvulling met een politiek-ideologische argumentatie, waarvoor de elementen ook in dit boek te vinden zijn.

Dit boek is pas door een Vlaamse uitgeverij op de markt gebracht na publikatie in het Engels. Ik hoop dat de voorzichtigheid van de uitgever ongegrond blijkt en dat het boekveel lezers aantrekt. Voor een materialistisch begrip van een steeds aktueller wordende problematiek lijkt mij dit van fundamenteel belang te zijn.

C. LIS en H. SOLY, *Armoede en kapitalisme in pre-industrieel Europa*, Antwerpen - Amsterdam, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1980, 490 fr.

O